

SOFIE VAN ROEYEN^a
TOM VANDER BEKEN^b

Een wet om aan te houden

Het beslissingsproces van onderzoekersrechters in het kader van de voorlopige hechtenis

Panopticon, 35 (6), 502-519
© 2014 MAKLU | ISSN 0771-1409 | NOVEMBER 2014

- ^a Doctoraatsstudent, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Institute for International Research on Criminal Policy, Universiteit Gent (Corresp.: Sofie.VanRoeyen@UGent.be).
- ^b Hoogleraar, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Institute for International Research on Criminal Policy, Universiteit Gent.

ABSTRACT

The law is to detain. The decision making process of investigating judges in the context of pre-trial detention

Decisions in the pre-trial phase of the criminal justice system can have a significant impact on the direction of a criminal procedure and on the position of the persons involved. One of the most intrusive decisions in that phase is pre-trial detention. This article reports on a study of the decision making process of Belgian investigating judges in the context of pre-trial detention. Data were collected through literature reviews and 12 in-depth interviews with investigating judges in 7 districts. The study concludes that the law provides a framework that is highly risk driven with a strong focus on the protection of society. In the application and interpretation of this legislation judges tend to stay in the same framework.

Keywords: investigating judge, decision making, pre-trial detention, protection of the society

Kernwoorden: onderzoeksrechter, beslissingsproces, voorlopige hechtenis, bescherming van de maatschappij

INLEIDING

Studies over de beslissingsprocessen in de stadia voorafgaand aan de straftoemeting (politie, parket, onderzoeksrechter) zijn eerder zeldzaam (BAUMER, 2013; DEMUTH, 2003; WOOLDREDGE, 2012). Nochtans zijn het beslissingen die de verdere afhandeling van een strafzaak diepgaand kunnen beïnvloeden (BAUMER, 2013; BEYENS, 2000) en op zichzelf van belang zijn omwille van de ingrijpende gevolgen die ze voor rechtsonderhorigen kunnen hebben. Dit is zeker het geval voor beslissingen van onderzoekersrechters om verdachten in voorlopige hechtenis te plaatsen of een invrijheidstelling onder voorwaarden op te leggen (verder: VOV). Deze beslissingen zijn niet alleen indringend maar blijken ook een invloed te hebben op de straftoemeting en verdere rechtsgang (ALBONETTI, HAUSER, HAGAN & NAGEL, 1989; BAUMER, 2013; BEYENS, 2000; DE NAUW, 1990; DEMUTH & STEFFENSMEIER, 2004; SNACKEN, RAES, DE BUCK, D'HAENENS & VERHAEGHE, 1997).

Dit artikel rapporteert over een empirisch onderzoek dat inzicht wil verschaffen in het beslissingsproces van onderzoekersrechters in het kader van de voorlopige hechtenis. Meer in het bijzonder werd getracht om de criteria in kaart te brengen die

onderzoeksrechters zeggen te hanteren bij hun beslissing om iemand al dan niet aan te houden of een VOV op te leggen zodat betekenis kan worden gegeven aan de wijze waarop de wetgeving op de voorlopige hechtenis in de praktijk wordt gebruikt en vorm wordt gegeven.

Het onderzoek staat niet op zichzelf en volgt op eerder en uitgebreider empirisch onderzoek rond het beslissingsproces van onderzoeksrechters in het kader van de voorlopige hechtenis (cf. BURSSSENS, 2012). Door onderzoeksgegevens van recentere datum in een soms gewijzigde context (bv. Salduzwetgeving) aan te reiken, wil deze paper eerder onderzoek aanvullen en daarmee in dialoog gaan.

1. OPZET EN METHODE VAN HET ONDERZOEK

Het onderzoek wil zicht krijgen op de criteria die een rol spelen bij het beslissingsproces in het kader van de voorlopige hechtenis gedurende de eerste vierentwintig uur na de aanhouding door de percepties en constructies van onderzoeksrechters bij het nemen van beslissingen inzake vrijheidsberoving te capteren en analyseren. Voor een dergelijk doel zijn kwalitatieve diepte-interviews van onderzoeksrechters het meest aangewezen instrument (BEYENS & TOURNEL, 2010). Een dergelijke benadering heeft evenwel ook beperkingen omdat enkel het verhaal van de onderzoeksrechter aan bod komt (en niet bv. de ervaring van de verdachte) en respondenten in interviews niet alles, bewust of onbewust, vertellen. Net zoals andere respondenten, kunnen onderzoeksrechters aan impression management doen, sociaal wenselijk antwoorden of voorbereide antwoorden gebruiken (BEYENS & TOURNEL, 2010; KVALE, 2007).

De interviews vingen aan met een brede openingsvraag: 'Hoe komt u tot uw beslissing in het kader van de voorlopige hechtenis om iemand vrij te laten, vrij te laten onder voorwaarden of aan te houden?' Hierdoor werden de respondenten in het begin zo weinig mogelijk gestuurd (open interview). Voor het verdere verloop van het interview werd er gebruik gemaakt van een topiclist (halfopen interview) (BEYENS & TOURNEL, 2010). Deze topiclist werd samengesteld uit criteria of elementen die volgens bestaande literatuur een invloed (kunnen) hebben op het beslissingsproces van de onderzoeksrechter in het kader van de voorlopige hechtenis. De thema's die door de onderzoeksrechters zelf niet spontaan aan bod kwamen, werden aangesneden wanneer de respondenten uitgesproken waren.

De voorzitter van de Belgische vereniging van onderzoeksrechters was de gatekeeper in het onderzoek en zond een brief met het opzet van het onderzoek en de vraag tot medewerking aan het onderzoek aan alle Nederlandstalige onderzoeksrechters uit Brussel en Vlaanderen die in de mailgroep stonden (n = 49). Er werd geopteerd om alle bereidwillige onderzoeksrechters uit de populatie te bevragen. Er werd dus binnen de populatie niet aan selectie gedaan. Toch was er geen comprehensive sampling mogelijk omwille van de zelfselectie. Het is dus mogelijk dat de onderzoeksrechters die deelgenomen hebben aan het onderzoek andere kenmerken vertonen en anders beslissen dan zij die niet deelgenomen hebben (MORTELMANS, 2010). In totaal werden twaalf onderzoeksrechters ondervraagd, waaronder zowel mannen als vrouwen, werkzaam in zeven (van de zevenentwintig) verschillende gerechtelijke arrondissementen. Voor de start van elk interview werd er een informed consent ondertekend door de respondenten. De interviews werden afgenomen tussen februari en april 2012 (de mogelijkheid van elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis was nog niet in werking getreden) en de duurtijd varieerde van één uur tot twee en een half uur. De analyse kende zijn aanvang met de aantekeningen tijdens en na elk

diepte-interview. De interviews werden daarna getranscribeerd en verder geanalyseerd aan de hand van de kwalitatieve software NVivo.

2. RESULTATEN

Uit eerder onderzoek blijkt dat de beslissing van de onderzoeksrechter om iemand al dan niet aan te houden afhangt van tal van factoren (BURSSENS, 2012). Omdat onderzoeksrechters de wet moeten toepassen – *in casu* de wet op de voorlopige hechtenis van 20 juli 1990 (verder: WVH, BS 14 augustus 1990) – is ervoor gekozen om de resultaten uit huidig onderzoek weer te geven aan de hand van de structuur van de wet. De wettelijke bepalingen die voor de respondenten van belang blijken bij het nemen van hun beslissing, en de invulling en interpretatie daarvan komen hierdoor op de voorgrond (*infra*, 2.1.). Daarnaast blijken ook enkele andere zaken die niet rechtstreeks aan de wet kunnen worden gekoppeld, een invloed te hebben op de beslissing van de onderzoeksrechter (*infra* 2.2.).

2.1. De wet als richtbaken voor de aanhouding

De voorwaarden om iemand te kunnen aanhouden of een VOV op te kunnen leggen, zitten vervat in de WVH (VERSTRAETEN, 2012). Artikel 16 WVH wordt duidelijk als het kader voor het beslissingsproces vooropgesteld door de bevroagde onderzoeksrechters.

'Je gaat misschien zeggen: het is te betreuren dat die naar artikel 16 gaat, maar dat is onze [...] kapstok, dat is onze reddingsboei, dat is het enige dat onze leidraad kan en mag zijn. [...] Je bent niet goed bezig als je iets anders dan artikel 16 neemt als uw beoordelingscriterium. Alles wat je aanhaalt over de feiten, over het milieu, over de dader, over zijn inkomen, over zijn omgeving, moet elke keer aan artikel 16 gerelateerd worden.' (R1)

2.1.1. Materiële voorwaarden

2.1.1.1. Volstrekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid

Openbare veiligheid

De meerderheid van de onderzoeksrechters kijkt naar de aard van de feiten om de vrijwaring van de openbare veiligheid in te vullen. De openbare veiligheid lijkt voor hen automatisch in het gedrang bij zeer ernstige misdrijven. Verder verwijst de meerderheid van de onderzoeksrechters ook naar de extra voorwaarden die bepaald zijn in artikel 16, §1, lid 4 WVH voor aanhoudingen voor feiten waarop maximaal 15 jaar gevangenisstraf staat (vlucht-, collusie- en recidivegevaar). Vooral het recidivegevaar wordt geassocieerd met de openbare veiligheid:

'Je hebt drie onderzoeksmatige, je hebt er één dat eigenlijk betrekking heeft op het aspect van de openbare veiligheid, dat van recidivegevaar.' (R5)

Ook het (on)veiligheidsgevoel in de samenleving speelt volgens de onderzoeksrechters een rol bij het inschatten van openbare veiligheid. Dit kwam ook reeds in het onderzoek van VANNESTE *et al.* (2004-2005) naar voor.

Volstreckte noodzakelijkheid

De volstreckte noodzakelijkheid wordt samen met de openbare veiligheid ingeschat. Het zijn dan ook geen twee afzonderlijke begrippen (DE NAUW & VANDEBOTERMET, 1991). De volstreckte noodzakelijkheid duidt enkel op de verplichting om de aanhouding restrictief en als *ultimum remedium* toe te passen en moet daarom ook niet uitdrukkelijk in de motivering van het bevel weergegeven worden.

‘Wanneer is dat volstrekt noodzakelijk, wel wanneer ik denk dat het risico bestaat dat de voorwaarden voor de voorlopige hechtenis zouden geschonden worden. Nee, ik zal anders zeggen ... dat er een gevaar bestaat voor die rechten die beschermd worden door het instellen van de voorlopige hechtenis.’ (R3)

Onderscheid naargelang de zwaarwichtigheid van de feiten

Hoewel slechts enkele onderzoeksrechters meteen het verschil aangeven tussen misdrijven met een straf tot en met vijftien jaar en misdrijven met hogere straffen, blijken de bijkomende voorwaarden (recidive-, vlucht- of collusiegevaar) om de openbare veiligheid in te vullen wanneer de feiten strafbaar zijn met maximum 15 jaar (artikel 16, §1, lid 4 WVH), zeer belangrijk te zijn in hun beslissingsproces. Onderzoeksrechters zeggen dat ze deze drie criteria ook vaak betrekken wanneer de feiten strafbaar zijn met meer dan 15 jaar opsluiting, en de wet ze dus niet verplicht oplegt.

Recidivegevaar

Uit de interviews blijkt dat recidivegevaar het criterium is uit artikel 16, §1, lid 4 WVH dat het vaakst wordt ingeroepen. Dit resultaat ligt in lijn met eerder onderzoek (tot 86% van de zaken gevaar voor herhaling) (BERGHUIS, & TIGGES, 1981; BURSENS, 2011; DE NAUW, 1990; VANNESTE *et al.*, 2004-2005; SNACKEN *et al.*, 1997). Aangezien het gevaar voor nieuwe misdrijven hoe dan ook belangrijk wordt geacht en een ander criterium niet altijd voorhanden is, lijkt het recidivegevaar een cruciaal element opdat de voorlopige hechtenis haar doel zou kunnen bereiken (ook in VANNESTE *et al.*, 2004-2005).

Het beschermen van de maatschappij tegen nieuwe misdrijven is voor vele onderzoeksrechters een belangrijke doelstelling. Soms stellen zij deze doelstelling dan ook boven het belang van het eigen gerechtelijk onderzoek.

‘Daar moet ik in de eerste plaats toch de maatschappij tegen beschermen. Ik denk dat dat ons hoofddoel is, te zorgen dat er, enfin dat er geen recidive in de eerste plaats kan gebeuren.’ (R7)

Om het recidivegevaar te beoordelen, zeggen de onderzoeksrechters vooral naar het gerechtelijk verleden te kijken. Verder geven ook alle respondenten aan dat het motief van de verdachten om de feiten te plegen – variërend tussen ‘in levensonderhoud voorzien’ en ‘bekostigen van (drug)verslaving’ – indicatief kan zijn om het recidivegevaar in te schatten.

Vluchtgevaar

Onderzoeksrechters geven aan dat zij het vluchtgevaar inroepen als men de betrokkene nog nodig heeft voor het verder onderzoek en men vreest dat de betrokkene zal vertrekken naar het buitenland. Ernstige redenen om te vrezen voor onttrekking worden dan ook vooral afgeleid uit het feit dat de betrokkene geen vast woon- of verblijfadres heeft in België.

‘Maar ja, een onttrekkingsgevaar ... Dan schrijf je gewoon: betrokkene verblijft hier illegaal zonder vaste verblijfplaats dus is er gevaar op onttrekking. Dat klinkt als een standaardzin maar het is jammer genoeg op heel veel mensen van toepassing.’ (R4)

Verder wordt ook vermeld dat er sprake is van vluchtgevaar als de betrokkene geen banden heeft met België. Naast het wonen betreffen deze banden werk, gezin (kinderen en partner), familie en vrienden. Als de betrokkene dan weer banden heeft met het buitenland, kan er ook sprake zijn van vluchtgevaar. Ten slotte is volgens sommigen een zeer ernstig misdrijf ook een indicator voor vluchtgevaar.

Collusiegevaar en verduisteringsgevaar

De invulling van het collusie- en verduisteringsgevaar is volgens de respondenten afhankelijk van de stand van het onderzoek en in veel mindere mate van de verdachte. Deze criteria worden het minst vernoemd in het beslissingsproces. Men zegt dat er bij collusie minder gevaar is voor de mensen in de maatschappij en volgens één respondent weegt het gevaar van collusie zelfs nooit op tegen de indringendheid en schade van de aanhouding. Zoals reeds eerder werd vastgesteld (BURSSENS, 2011), gaven drie respondenten aan dat zij het een illusie vinden dat collusie kan vermeden worden omdat verdachten ook in de gevangenis contact kunnen hebben. Artikel 20, §2 WVH bepaalt namelijk dat de verdachte maar maximaal tot drie dagen na het eerste verhoor een verbod kan krijgen op vrij verkeer met andere personen dan de advocaat (VERBRUGGEN & VERSTRAETEN, 2013). Toch kan er ook contactverbod met bepaalde personen opgelegd worden voor langer dan drie dagen. Verder in hetzelfde artikel wordt namelijk bepaald dat de onderzoeksrechter, in afwijking van artikel 20, §2 WVH, bezoek, briefwisseling en telefonisch contact kan verbieden (artikel 20, §3 WVH), voor een strikt noodzakelijke duur en maximaal tot het verzenden van het dossier naar de procureur des Konings bij voltooiing van het onderzoek (artikel 20, §4, lid 2 WVH).

In die zin lijkt het belang van het gerechtelijk onderzoek en het verzamelen van bewijs niet zo zwaar door te wegen in de beslissing om al dan niet aan te houden. Indien er zich evenwel een situatie voordoet waarbij er een zeer concrete vrees is dat de verdachte het gehele onderzoek of bewijsstukken zal compromitteren, dan kan dit criterium zelfs doorslaggevend worden.

‘Want als het werkelijk noodzakelijk is voor het onderzoek, dan ga ik mij zelfs van de sociale situatie niets aantrekken want mijn onderzoek gaat voor. Dat is mijn standpunt.’ (R6)

2.1.1.2. Ernstige aanwijzingen van schuld

Artikel 16, §5, lid 1 *in fine* WVH bepaalt dat er ernstige aanwijzingen van schuld moeten zijn opdat de onderzoeksrechter een aanhoudingsbevel zou kunnen uitvaardigen. Alle geïnterviewde onderzoeksrechters geven aan dat zij op zoek gaan naar ernstige aanwijzingen van schuld. Deze aanwijzingen zouden het aannemelijk moeten maken, een voldoende indicatie, of quasi zekerheid geven dat de verdachte betrokken is bij het voorval. De concrete invulling van de ernstige aanwijzingen van schuld is afhankelijk van zaak tot zaak. Wel blijkt uit de interviews dat materiële aanwijzingen belangrijker worden gevonden dan verklaringen (van mededaders, van getuigen of van de verdachte). Bovendien spreken de onderzoeksrechters vaak over ‘bewijzen’ in plaats van ‘aanwijzingen’. Dit zou kunnen betekenen dat onderzoeksrechters op zoek gaan naar zeer sterke aanwijzingen van schuld.

‘Dus als het verhaal van zijn mededader zo waarheidsgetrouw overkomt en getoetst kan worden aan andere objectieve elementen in het dossier dan kan ik zeggen oké. Maar we moeten altijd wel voorzichtig zijn. Want je moet opletten, als het enkel maar op aanwijzen is van een mededader, maar je hebt geen enkel ander bewijs of niets en geen enkel materieel bewijs of niets dat je kan toetsen aan een objectief criterium.’ (R2)

2.1.2. Vormvoorwaarden

2.1.2.1. Interactie met de verdachte

Artikel 16, §2 WVH bepaalt dat de onderzoeksrechter de verdachte moet ondervragen, voor zover de verdachte niet voortvluchtig is of zich verbergt, over de feiten die aan de beschuldiging ten grondslag liggen en die aanleiding kunnen geven tot afgifte van een bevel tot aanhouding (VERBRUGGEN & VERSTRAETEN, 2013). Het dossier is het eerste waarnaar de respondenten kijken indien er een nieuwe zaak aanhangig wordt gemaakt. De staat van het dossier blijkt van belang om uit te maken of er sprake is van ernstige aanwijzingen van schuld. Daarnaast blijkt ook de verklaring van de verdachte, die bijna altijd aanwezig is in het dossier, een belangrijke invloed te hebben. Deze verklaring zou een aanwijzing van schuld kunnen uitmaken. Bekennen of liegen kan een invloed hebben, iets over de betrouwbaarheid en over de persoon van de verdachte zeggen en bijdragen aan de invulling van collusie- (volledige verklaring), onttrekkings- en recidivegevaar. De onderzoeksrechters gaven aan niet enkel naar het dossier te kijken, maar de uitkomst van het verhoor af te wachten. De betrokken onderzoeksrechters zeggen het persoonlijk contact met de verdachte erg belangrijk te vinden omdat zij zo de mogelijkheid krijgen om ook andere informatie dan enkel die over de feiten te verzamelen (persoonlijkheid, werk, wonen, gezin) en de feiten kunnen in een ander daglicht geplaatst worden.

‘U moet weten dat er een groot, altijd een groot verschil is tussen wat je op papier leest en als je de betrokken persoon zelf ziet en ondervraagt. En het is nog niet onmiddellijk de ondervraging hoor. Het is eigenlijk, de persoon die voor u zit, dat je zeer vlug voelt welk vlees je in de kuip hebt.’ (R2)

In lijn met eerder onderzoek (o.a. FRAZIER, BOCK & HENRETTA, 1980; VANNESTE *et al.*, 2004-2005), blijkt de houding van de verdachte tijdens de ondervraging een belangrijke invloed te hebben. De onderzoeksrechters geven aan dat hoe iemand zich gedraagt iets zegt over de ingesteldheid, het karakter, de persoonlijkheid van de dader en het geeft een idee of iemand eerlijk is. De respondenten respecteren dat verdachten het recht hebben om te liegen en zwijgrecht hebben. Toch kan dit een invloed hebben omdat de verdachte hierdoor niet sympathiek overkomt, zijn normen vervaagd lijken, er geen schuldbesef is (recidive), begeleiding niet mogelijk is (ook in RAES, 2001), of het is een indicatie van de oprechtheid waarmee iemand over zijn leven praat. In eerder onderzoek kwam ook reeds naar voor dat het al dan niet bekennen een invloed zou hebben op het beslissingsproces van de onderzoeksrechter doordat het onderzoek vaak sneller gevoerd kan worden wanneer er bekend wordt (VANNESTE *et al.*, 2004-2005). Verder lijken het al dan niet aanvaarden van gezag en stabiliteit door de verdachte, het betonen van spijt en de reactie op de strengere omgang van de onderzoeksrechter een belangrijke invloed te kunnen hebben op de mogelijkheid van de bevroagde onderzoeksrechters om tot een VOV over te gaan.

De interactie blijkt van groot belang voor de beslissing van de onderzoeksrechter om iemand al dan niet aan te houden. Toch is het opvallend dat meer dan de helft van de bevroagde onderzoeksrechters aangeeft dat ze reeds voor het verhoor een idee hebben over hun beslissing of zelfs al een beslissing hebben genomen. Ze doen blijken dat dit meestal wel hetzelfde blijft, maar dat het mogelijk is dat de ondervraging voor verandering zorgt.

2.1.2.2. Interactie met andere actoren

Artikel 7 van de Salduzwet van 13 augustus 2011 (BS 5 september 2011) voert het recht op bijstand van een advocaat tijdens de ondervraging door de onderzoeksrechter in (artikel 16, §2, lid 2 WVH). Verder werd er ook door de Salduzwet in artikel 16, §2 WVH een derde lid toegevoegd dat bepaalt dat niet enkel de verdachte, maar ook de advocaat gehoord moet worden in zijn opmerkingen omtrent de aanhouding (VAN CAUWENBERGHE, 2011; TRAEST, 2012). Het is dan wel niet de bedoeling om een tegensprekelijk debat te voeren, de onderzoeksrechter staat wel in rechtstreekse interactie met een nieuwe actor. Toch blijken advocaten volgens de onderzoeksrechters slechts zeer uitzonderlijk invloed te hebben op hun beslissing in het kader van de voorlopige hechtenis. Iets minder dan de helft van de respondenten geeft aan dat de advocaat geen enkele invloed heeft op hun beslissing in het kader van de voorlopige hechtenis. Advocaten zouden niets afweten van de zaak en louter stereotiepe formuleringen hanteren i.v.m. alternatieven, Salduz laat advocaten alleen toe om te controleren of het verhoor correct is verlopen, of de onderzoeksrechter vindt dat hij/zij zelf wel kan uitmaken wat er moet gebeuren. In de gevallen waar de advocaat toch een invloed kan hebben, is dit sporadisch, zeer beperkt en enkel in het kader van de VOV of om hun cliënt tot bekentenissen te overtuigen.

Naast de advocaat is het duidelijk dat de verdachte al verschillende instanties gepasseerd is wanneer er een ondervraging in het kader van de voorlopige hechtenis plaatsvindt en dat er ook nog een aantal andere instanties nauw verbonden zijn aan de beslissing van de onderzoeksrechter. De onderzoeksrechters vinden evenwel dat ze hun beslissing zelf moeten nemen in eer en geweten en dat niemand anders daar iets over te zeggen heeft.

'Kijk, het is nu al die jaren dat ik hier in zit, voor mij is er maar één rode draad, dat is dat zich daar niemand met moet moeien ... Waarom? Omdat je in eer en geweten dergelijke beslissingen moet treffen.' (R1)

Het is wel mogelijk dat er een invloed uitgaat van andere actoren, maar in tegenstelling tot eerder onderzoek (RAES & SNACKEN, 2004), geven de bevraagde onderzoeksrechters aan dat deze invloed louter indirect of onrechtstreeks wordt gevoeld. Het is mogelijk dat deze bevinding beïnvloed is door sociale wenselijkheid, maar het zou slechts gaan over de selectie die reeds heeft plaatsgevonden bij de politie en het parket, de politiecapaciteit, de vordering tot aanhouding van het parket en de wijze van uitvoering van opdrachten door de politie.

Wat betreft de invloed van de raadkamer, geeft één derde van de respondenten aan dat men er in het achterhoofd, in tegenstelling tot wat toegelaten is, op welbepaalde manier toch rekening mee houdt: men gaat ervan uit dat de raadkamer de aanhouding zal handhaven, men houdt in het achterhoofd dat de raadkamer kan herzien, men stelt zich in de plaats van de raadkamer wanneer de aanwijzingen nipt zijn, en er wordt rekening gehouden met het beleid van de voorzitter. Voor drie respondenten is de griffier ook niet volledig vrij van enige invloed op hun beslissing. Het zou hier wel enkel gaan over een onwillekeurige invloed, of in geval van twijfel.

Justitieassistenten of hulpverleners hebben volgens de respondenten geen enkele invloed op het beslissingsproces aangezien zij de eerste 24 uur in de regel niet tussenkomen. Ook uit eerder onderzoek blijkt de afwezigheid van justitieassistenten (RAES & SNACKEN, 2004) en een beperkte tot onbestaande invloed van de hulpverlening (BURSENS, 2011; SNACKEN, RAES, DELTENRE, VANNESTE & VERHAEGHE, 1998-1999; TANGE, 2011). Tot slot zeggen de onderzoeksrechters, zoals in eerder onderzoek (BURSENS, 2011; VAN CAUWENBERGHE, 2008), dat publieke opinie of de media hen niet beïnvloeden.

2.1.2.3. Termijn van 24 uur

Artikel 18 WvH bepaalt dat de vrijheidsberoving zonder formeel rechterlijk bevel niet langer mag duren dan 24 uren (cf. ook artikel 12 Grondwet) (VERBRUGGEN & VERSTRAETEN, 2013). De meerderheid van de onderzoeksrechters geeft aan dat de termijn van 24 uur invloed heeft op hun beslissing. Iets minder dan de helft van de onderzoeksrechters (n = 5) geeft aan dat de termijn te kort is.

'En soms is het echt een race tegen de tijd.' (R4)

Lange gesprekken met de verdachte zijn niet mogelijk, men kan soms niet alle nodige daden van onderzoek stellen, er zijn nog niet voldoende waarborgen voorhanden, en men kan de dossiers niet volledig krijgen. De invloed van de termijn van 24 uur is niet helemaal duidelijk in huidig onderzoek. Dit ligt in de lijn met eerder onderzoek waaruit gebleken is dat onderzoeksrechters op een diverse manier reageren op deze termijn (RAES & SNACKEN, 2004). De keuze voor de 'veilige' optie van de voorlopige hechtenis zoals die in eerder onderzoek is gerapporteerd (RAES & SNACKEN, 2004), werd in dit onderzoek slechts door twee respondenten aangehaald omdat er soms nog niet voldoende waarborgen voor een VOV zijn. Twee onderzoeksrechters geven de verdachten expliciet het voordeel van de twijfel. Ook deze bevindingen zouden beïnvloed kunnen zijn door het sociaal wenselijk antwoorden van de onderzoeksrechters.

'Liever een schuldige vrij dan een onschuldige binnen.' (R12)

Het is opvallend dat slechts een heel beperkte minderheid ($n = 3$) van de respondenten een verschil ervaart qua invloed van de termijn van 24 uur tussen de beslissing tot VOV en een beslissing om aan te houden. In eerder onderzoek blijkt de termijn van 24 uur wel anders te zijn voor de beslissing over een VOV omdat meer en andere informatie nodig is en omdat een andere deskundigheid vereist is (VANNESTE *et al.*, 2004-2005).

Sinds 1 januari 2012 (inwerkingtreding Salduzwet van 13 augustus 2011) kan de onderzoeksrechter de termijn van arrestatie (24 uur) éénmaal verlengen via een gemotiveerd bevel tot verlenging (artikel 15bis WVH). Deze mogelijkheid schiep de wetgever uit vrees dat de termijn van 24 uur te kort zou zijn door het recht op bijstand van de advocaat, tijdens de ondervraging door de onderzoeksrechter, in te voeren (cf. *supra*) (VERBRUGGEN & VERSTRAETEN, 2013). Hoewel veel onderzoeksrechters de termijn van 24 uur te kort vinden, blijkt de meerderheid van onze respondenten ($n = 8$) de mogelijkheid tot verlenging niet te gebruiken. Ze vinden het belangrijk dat de verdachte weet waar hij/zij staat; dat men anders twee maal hetzelfde werk moet doen; dat de verdachte toch vastzit en dat men kan opheffen; dat het een onjuiste omzeiling is van de grondwet; of dat er geen tijdsnood is. Echter, vier onderzoeksrechters hebben er wel reeds enkele keren gebruik van gemaakt om een naar hun mening correctere beslissing te kunnen nemen. Zij ondervonden alle vier een invloed: noodzakelijke daden van onderzoek konden nog gesteld worden, de verdachte kon nog ondervraagd worden of men wou meer zekerheid over de ernstige aanwijzingen van schuld (aanhouden of niet).

2.1.2.4. Geïndividualiseerde motivering

De feitelijke elementen van de zaak en deze van de persoonlijkheid van de verdachte, die de voorlopige hechtenis volstrekt noodzakelijk maken voor de openbare veiligheid, moeten gepreciseerd worden door de onderzoeksrechter (artikel 16, §5, lid 2 WVH) (VERBRUGGEN & VERSTRAETEN, 2013). De respondenten geven tijdens de interviews ook duidelijk aan dat hun beslissing afhankelijk is van zaak tot zaak.

Feitelijke omstandigheden van de zaak

'Uw beslissing hangt natuurlijk in eerste instantie af van de feiten. Ik denk aan de ernst van de feiten, de zwaarwichtigheid van de feiten.' (R7)

Informatie die betrekking heeft op de feiten blijkt een belangrijke invloed te hebben op de beslissing van de onderzoeksrechters. Hoewel er rekening wordt gehouden met concrete gegevens die betrekking hebben op de feiten én de persoon(lijkheid) van de verdachte, blijkt de ernst van de feiten voor de bevraagde onderzoeksrechters primair aan de orde. De feiten lijken voor de respondenten een veel grotere impact te hebben dan enkel de inhoudelijk vereiste strafdrempel van een minimum correctionele hoofdgevangenisstraf van één jaar (artikel 16, §1, lid 1 WVH). De feiten moeten om te beginnen ernstig genoeg zijn om de afweging te starten. Omgekeerd, indien het om zeer ernstige misdrijven gaat, blijken heel wat factoren die anders wel een rol kunnen spelen, geen invloed meer te hebben op de beslissing van de onderzoeksrechter (o.a. spijt, werk, gezin). Het gevaar voor de openbare veiligheid lijkt dan alles te overvleugelen.

'Soms zijn de feiten dermate zwaar dat dat allemaal, dat dat allemaal geen rol speelt [...] Ik bedoel, als iemand een moord gepleegd heeft, maar die heeft vast werk en die heeft die heeft twee kinderen en ... ik bedoel die zal hier niet, die zal hier in principe niet vrij buiten lopen.' (R9)

Ook uit eerder onderzoek blijkt de ernst van de feiten een zeer belangrijke factor voor de beslissing in de fase in afwachting van het proces en wordt er bij ernstige misdrijven ook gekozen voor de 'veiligste' optie van de voorlopige hechtenis (DEMUTH, 2003; RAES & SNACKEN, 2004). Uit eerder onderzoek blijkt verder dat bepaalde dossiers door hun aard meer in aanmerking komen voor voorlopige hechtenis (RAES, 2001). Drie respondenten gaven aan dat ze aan bepaalde soorten misdrijven zwaarder tillen. Net zoals in eerder onderzoek blijkt de component agressie hier een constante (RAES & SNACKEN, 2004). Verder zouden sommige feiten zich meer lenen om een VOV op te leggen (bv. familiaal geweld, zedendelicten). Voor andere feiten geven sommige respondenten aan nooit over te gaan tot aanhouding (financiële misdrijven).

Feitelijke omstandigheden eigen aan de persoonlijkheid van de verdachte

Zoals bepaald in artikel 16, §5, lid 2 WVH, kijken onderzoeksrechters niet alleen naar de feiten om hun beslissing te nemen, maar ook naar persoonlijke kenmerken van de verdachte.

'Ik vind, dit is zo een menselijke aangelegenheid [...] Dat is niet louter formeel zien: ah ok, je bent in de voorwaarden voor de voorlopige hechtenis. Daar komt nog wel wat meer bij kijken. Het wettelijk stramien moet er natuurlijk zijn maar je moet ook een eens horen: wie is die persoon en hoe doet die dat, hoe verklaart die dat.' (R4)

De persoonskenmerken kunnen iets zeggen over de openbare veiligheid, over het recidivegevaar en over de beweegredenen van de verdachte. De persoonlijkheid is zeker van belang wanneer deze een link vertoont met de feiten.

Het gerechtelijk verleden werd aangeduid als het kenmerk van de verdachte dat het meeste invloed heeft op de beslissing van de onderzoeksrechter. Er is ook eerder onderzoek dat doet blijken dat de aanwezigheid van antecedenten de kans op voorlopige hechtenis doet toenemen (DE NAUW, 1990; DE PAUW, 2009; OOMEN, 1971). Aangezien het gerechtelijk verleden in verband wordt gebracht met recidivegevaar, is de kans op aanhouding groter wanneer de betrokkene antecedenten heeft. Anders dan eerder werd vastgesteld (BERGHUIS & TIGGES, 1981; DE NAUW, 1990; SNACKEN *et al.*, 1997), blijkt uit huidig onderzoek dat de onderzoeksrechters de aard van de feiten van het gerechtelijk verleden belangrijker vinden dan de zwaarwichtigheid van de vroegere veroordeling(en).

'Iemand die al 6 keer is voorgeleid of zelfs veroordeeld voor drugsdelicten of voor een plantage, drugsdelicten, en die wordt opnieuw aangetroffen in een plantage, ja dan denk ik dat het recidivegevaar anders te beoordelen is dan wanneer dat iemand veroordeeld is 10 jaar geleden voor het bezit van drugs en nu voor een gewapende overval komt. Of iemand die gekend is voor drugs maar voor zedendelicten komt. Ik weet niet of het plegen van drugsfeiten in het verleden indicatief zijn qua recidive. Dus in die zin, de aard van de feiten denk ik dat het vooral belangrijk is naar recidive toe.' (R11)

Voor de respondenten moet het gaan om dezelfde aard van feiten, gelijkaardige feiten, feiten die een link vertonen of feiten die gelinkt zijn aan de persoonlijkheid van de verdachte. Toch blijken ook de zwaarte van de feiten en jeugdrechtelijke antecedenen voor de meerderheid een rol te spelen.

Het blijkt een negatieve invloed te hebben op de beslissing van de onderzoeksrechter als de verdachte eerder al kansen heeft gekregen, zoals een VOV of probatie. Bij de schending van voorwaarden blijkt het geduld van de respondenten op en verdachten worden dan sneller onder aanhoudingsmandaat geplaatst.

In tegenstelling tot eerder onderzoek dat vaststelde dat het geslacht een invloed zou hebben op de beslissing van de onderzoeksrechter (DE PAUW, 2009; DEMUTH & STEFFENSMEIER, 2004), ervaren de bevroegde onderzoeksrechters geen invloed van het geslacht van de verdachte in hun beslissingsproces. De leeftijd van de verdachte heeft volgens iets minder dan de helft van de geïnterviewde onderzoeksrechters enige invloed. Men zou milder zijn wanneer het om zeer oude of zeer jonge mensen gaat, het zou een indicatie kunnen zijn van de wijze waarop een feit gepleegd werd, en de kans op recidive wordt lager ingeschat bij zeer oude mensen. Eerder onderzoek is niet eensgezind wat betreft de invloed van de leeftijd van de verdachte. Er is eerder onderzoek dat in de lijn ligt met deze vaststellingen (DE NAUW, 1990; SNACKEN *et al.*, 1997; DE PAUW, 2009). BERGH & TIGGES (1981) en OOMEN (1970) konden daarentegen geen invloed waarnemen.

De psychologische toestand van de verdachte, drugsverslaving (ook in BERGHUIS & TIGGES, 1981; SNACKEN *et al.*, 1997), een andere soort verslaving (alcohol, gok, seksueel) (ook in SNACKEN *et al.*, 1997), een agressieprobleem of een budgettair probleem, zijn volgens onze respondenten een indicatie voor het gevaar van recidive of gevaar voor de openbare veiligheid.

'Iemand met een seksuele stoornis, ja dan is het recidivegevaar groter dan wanneer die stoornis er niet is of niet vermoed wordt.' (R11)

Voor een aantal respondenten zijn dit factoren om een VOV te overwegen. De onderzoeksrechters zeggen niet over te gaan tot een VOV wanneer ze onvoldoende waarborgen hebben. Als de verdachte geen oog heeft op een toekomstige behandeling, werkt dit dus als een negatieve invloed op de beslissing van de onderzoeksrechter.

Het onderscheid tussen verdachten met of zonder vaste verblijfplaats in België is afgeschaft sinds de wet van 20 juli 1990. Het volstaat niet langer om een aanhoudingsmandaat te motiveren door de enkele vaststelling dat de verdachte geen vaste verblijfplaats heeft in België (VANNESTE *et al.*, 2004-2005). Toch blijkt uit eerder onderzoek (DE RIDDER & BEYENS, 2012; TANGE, 2011; VANNESTE *et al.*, 2004-2005) en uit huidig onderzoek, dat het hebben van een woon- of verblijfplaats zeer belangrijk wordt gevonden door alle geïnterviewde onderzoeksrechters. Het blijkt de factor die het meest indicatief is voor het vluchtgevaar. Onrechtstreeks blijken nationaliteit en afkomst van de verdachte een invloed te kunnen hebben op de beslissing. De bindingen van vreemdelingen met ons land blijken namelijk zwakker en vreemdelingen blijken vaker geen vaste verblijfplaats te hebben dan Belgen. Het is opvallend dat er volgens één respondent een risico bestaat dat de marge verruimd wordt doordat men onttrekkingsgevaar voldoende acht als ernstige aanwijzing van schuld. Uit eerder onderzoek bleek dat het hebben van een vreemde nationaliteit ook effectief de kans om voorlopig gehecht te worden, vergroot (DE HERT & MILLEN, 2007; DE PAUW, 2009; DE RIDDER & BEYENS, 2012; SNACKEN *et al.*, 1997).

De helft van de respondenten haalt de problematiek van de illegalen aan, waarbij *'het hek helemaal van de dam'* (R5) lijkt en er praktisch altijd van uitgegaan wordt dat er een reden is om te vrezen voor ontvluchting uit België. Een VOV lijkt al van in het begin uitgesloten voor hen en men lijkt nagenoeg steeds, sterker dan wat elders is gevonden (SNACKEN *et al.*, 1998-1999; VANNESTE *et al.*, 2004-2005), over te gaan tot een aanhouding. Weigeringen om de voorlopige hechtenis op te leggen ter compensatie van het falend beleid van de Dienst Vreemdelingenzaken, werden in huidig onderzoek niet gerapporteerd.

Het is opvallend dat slechts één onderzoeksrechter spreekt over het feit dat een VOV niet mogelijk is wanneer de verdachte woon- noch verblijfplaats in België heeft. Blijkbaar wordt een VOV hoe dan ook minder overwogen. Ook het feit dat slechts één onderzoeksrechter expliciet aanhaalt dat de taal een hinderpaal kan zijn in het licht van alternatieven, zou in die richting kunnen wijzen.

De sociaaleconomische status *an sich* blijkt in huidig onderzoek geen rol te spelen bij de beslissing van de onderzoeksrechter in het kader van de voorlopige hechtenis, maar de concrete elementen die de sociaaleconomische status uitmaken zorgen wel voor een andere invloed van de voorwaarden die in de wet bepaald zijn. Het al dan niet hebben van werk blijkt uit eerder onderzoek een zeer belangrijke invloed te hebben. Indien de betrokkene geen werk heeft, wordt dit vaak gezien als een criminogene factor. Omgekeerd, indien de betrokkene vast werk heeft, leidt dat de beslissing naar een invrijheidstelling (SNACKEN *et al.*, 1998-1999; VANNESTE *et al.*, 2004-2005). Volgens de respondenten uit huidig onderzoek speelt de precaire financiële situatie van de verdachte een rol met een link naar het recidivegevaar. Verder wordt niet het soort beroep belangrijk geacht (ook in BERGHUIS & TIGGES, 1981; OOMEN, 1970), maar wel of men al dan niet werkt en de concrete omstandigheden van de werksituatie. Er wordt vaak een link gelegd met vluchtgevaar. Indien de verdachte werkt, toont het aan dat de betrokkene banden heeft met ons land, dat men een bezigheid heeft, en dat er waarborgen zijn.

'Iemand die vast werk heeft zal normaal gezien niet zo snel gaan lopen uiteindelijk want dan heeft die helemaal geen inkomsten meer.' (R8)

Wat betreft de sociale situatie, blijken de familiale banden (soms verruimd tot vrienden) en de gezinssituatie invloed uit te oefenen op de beslissing van de onderzoeksrechter als factoren die voornamelijk een invloed hebben wat betreft de beoordeling van het vluchtgevaar (i.t.t. VANNESTE *et al.*, 2004-2005: als beveiligingsmaatregel) en voor de mogelijkheid van een VOV. Ze tonen de band met België, de mogelijkheid tot opvang en sociale controle, en de zorg voor kinderen. Ook uit eerder onderzoek bleek de aanwezigheid van familiale banden een positieve invloed uit te oefenen (SNACKEN *et al.*, 1997; VANNESTE *et al.*, 2004-2005).

2.2. Buitenwettelijke criteria

In de interviews vermeldde de onderzoeksrechters soms factoren in hun beslissingsproces die geen aanknopingspunten in de wet hebben en ook niet in hun formele motivaties terug te vinden zijn.

Algemeen gezien zeggen de respondenten dat praktische of organische aspecten of problemen in de strafrechtsbedeling geen invloed hebben op hun beslissing.

'Nee, maar ik vind persoonlijk, nee ik ga niet met al die elementen, zoals je daar nu zo een beetje opsomt, rekening houden. Ik tracht echt zuiver objectief te kijken.' (R2)

Toch geeft één derde van de bevroegde onderzoeksrechters aan dat er een invloed mogelijk is van de beschikbare middelen door een beperkte politiecapaciteit, gebrek aan gegevens over de verdachte, technisch problemen met de computers, of het niet vinden van een tolk. De gerechtskosten, de overbevolking, de problemen bij de VOV, de werklast en de strafuitvoering hebben volgens de respondenten geen invloed op hun beslissing.

'Dat is een structureel probleem, daar kan ik niets aan doen, daar moeten de ministers een oplossing voor vinden.' (R7)

Wat betreft de overbevolking, kwam ook reeds in eerder onderzoek naar voor dat onderzoeksrechters het zien als exclusieve verantwoordelijkheid van de federale overheidsdienst justitie (RAES & SNACKEN, 2004). Wat betreft de invloed van de strafuitvoering daarentegen, ligt huidige bevinding niet in lijn met eerder onderzoek. Volgens BURSSENS (2011) zou de voorlopige hechtenis toch, in strijd met de wet (artikel 16, §1, lid 3 WVH), met het oog op onmiddellijke bestraffing opgelegd worden omdat straffen onder de drie jaar niet meer zouden worden uitgevoerd. Het is mogelijk dat onderzoeksrechters dit inderdaad doen, maar sociaal wenselijk geantwoord hebben tijdens de interviews. Verder ook niet in lijn met eerder onderzoek betreffen de praktische problemen rond de VOV, die volgens onze respondenten niet duidelijk verschillen van deze rond de voorlopige hechtenis (BURSSENS, 2011; SNACKEN *et al.*, 1998-1999; VANNESTE *et al.*, 2004-2005).

Naast praktische problemen, ervaart de grote meerderheid van de onderzoeksrechters (n = 10) een invloed van het arrondissement waarin ze werkzaam zijn op hun beslissing.

'Ik denk wel dat, als je meer tijd hebt voor iemand te verhoren, ja dan kan dat zowel positief als negatief voor de, ik bedoel voor hem positief of negatief. Dat gaat ... Als je daar meer tijd insteekt, heb je een beter gedacht over die persoon. Als je elke dag 10 aangehouden hebt ... Ja, speelt dat ook een rol in uw motivatie.' (R10)

De tien onderzoeksrechters die een invloed van het arrondissement ervaren, geven aan dat er een verschil is tussen kleine en grote arrondissementen. Deze respondenten zijn werkzaam in zowel kleine als grote arrondissementen. Er zou een verschil zijn in grondigheid van verhoor, evaluatie, motivatie en het bekijken van het dossier. Kleinere arrondissementen zouden daar meer tijd voor hebben. Verder verschilt de aard van de problematiek waarmee men geconfronteerd wordt en varieert de aard van de feiten waarvoor men in de verschillende arrondissementen overgaat tot een aanhouding. De precieze invloed van het arrondissement waartoe de onderzoeksrechter behoort, is dan wel niet duidelijk, ook uit eerder onderzoek bleek er een verschil in tendens om aan te houden en om begeleidingsmandaten af te leveren (DE NAUW, 1990; MAES & JONCKHEERE, 2011; VAN CAUWENBERGHE, 2008).

De meerderheid van de onderzoeksrechters haalt ergens wel een invloed aan die verband houdt met de eigen persoonlijkheid. Vooral de persoonlijke gevoeligheid (cf. *supra*) voor bepaalde misdrijven kwam daarbij naar voor. Er is zelfs één onderzoeksrechter die heel expliciet de eigen persoonlijkheid aanhaalt als factor in het beslissingsproces:

'Ik ben een persoon ook, ik ben onderzoeksrechter, het is een ambt dat ik vervul, maar dat ambt vervul ik zo goed mogelijk, zo objectief mogelijk maar ik ben ook de persoon wie ik ben met het karakter wie ik ben, met de opvoeding die ik gekregen heb, met mijn studies dat ik gedaan heb, met mijn sociaal weefsel dat ik rond mij heb.' (R2)

3. DISCUSSIE

Het beslissingsproces van de onderzoeksrechters in het kader van de voorlopige hechtenis blijkt om een menselijke afweging te gaan, waarbij de wet belangrijk is en op verschillende manieren kan worden ingevuld. De elementen die de onderzoeksrechters zelf aandragen voor hun beslissingsproces zijn zeer divers en bevinden zich soms uitdrukkelijk buiten het wetgevend kader. De onderzoeksrechters beklemtonen dat elke zaak voor hen verschillend is en op zich moet worden beoordeeld. De onderzoeksrechters zeggen niet in categorieën te oordelen en geven zo veel blijk van het individualiseringsdenken (BEYENS, 2000). Dit neemt niet weg dat een aantal meer algemene en categoriale lijnen in de besluitvorming van onderzoeksrechters zichtbaar zijn.

Het beschermen van de maatschappij tegen potentiële recidive lijkt het basiscriterium te zijn voor de voorlopige hechtenis dat het vaakst van toepassing is, waar eerst naar gekeken wordt en het meest genoemd wordt. Hierin klinkt een discours van risicojustitie of actuarial justice (ook in SNACKEN *et al.*, 1998-1999). Onderzoeksrechters blijken in heel belangrijke mate risico's te willen wegnemen. Deze risicobenadering lijkt samen te hangen met een deel van de what works benadering (sinds jaren '90). De nadruk ligt bij de onderzoeksrechters namelijk op het verminderen van recidive en risicomanagement door de voorlopige hechtenis toe te passen, maar niet op aangepaste behandelingsprogramma's (tijdens een VOV) die het risico kunnen tegengaan (LIPSEY & CULLEN, 2007). De WVH lijkt geschreven te zijn in de filosofie van de what works benadering, maar deze filosofie wordt dus door de onderzoeksrechter maar ten dele overgenomen.

Het beslissingsproces van de onderzoeksrechter lijkt ook de penale cultuur van een gegeven moment te weerspiegelen. Het denken en handelen in risicoterminen staat op gespannen voet met de intenties van de wetgever van 1990 om de voorlopige hechtenis zo beperkt mogelijk te houden en in belangrijke mate oog te hebben voor de toekomst van de verdachte. Uit eerder onderzoek blijkt ook dat, ondanks de invoering van een alternatief voor de voorlopige hechtenis (nl. de VOV), de WVH toch geen vat gekregen heeft op de stijgende trend van de voorlopige hechtenis. Men zou zelfs van netwidening kunnen spreken omdat beide maatregelen een opmerkelijke stijging hebben gekend in het voorbije decennium (MAES & JONCKHEERE, 2011; VAN CAUWENBERGHE, 2008), waarbij het opvallend is dat onderzoeksrechters geneigd blijken de VOV toe te passen indien de voorlopige hechtenis niet mogelijk is.

Bovendien blijkt de penale cultuur ook gekoppeld te zijn aan de meer globale cultuur in onze samenleving die doordrongen is van veiligheids- en risicodenken. Men kan hier de controlecultuur van DAVID GARLAND herkennen waar o.a. risicomanagement en punitiviteit belangrijk zijn en amper oog is voor rehabilitatie (GARLAND, 2001). Dit zou dus ook een verklaring kunnen zijn voor de vaststelling in deze studie dat de VOV voornamelijk wordt toegepast door de onderzoeksrechters indien er geen risico is, en slechts in zeer beperkte mate adequaat geacht wordt om bepaalde risico's te verminderen.

In sommige gevallen gebruiken onderzoeksrechters actuariële termen en gebruiken zij risicocategorieën (FEELEY, 2006; FEELEY & SIMON, 1992; VAN SWAANINGEN, 1999a). Sommige

groepen krijgen het label van gevaarlijk en komen dus bijna a fortiori in aanmerking voor interventie (VAN SWAANINGEN, 1999b). Een zekere vorm van prognosejustitie lijkt een mogelijke verklaring voor deze percepties. Onderzoekersrechtters maken een afweging van allerlei factoren, waarbij de vermoedelijke afloop van de verschillende beslissingsmogelijkheden in rekening wordt genomen. Bij de buitenlandse verdachten of verdachten zonder vast verblijf is een dergelijk discours zeer duidelijk vastgesteld. Vluchtgevaar lijkt voor deze groepen een evidentie.

Ten slotte is het opvallend dat hoewel in huidig onderzoek de drie beslissingsmogelijkheden in het kader van de voorlopige hechtenis – aanhouden, VOV, niet-aanhouden – vermeld werden in de openingsvraag van het interview, de respondenten het in de gesprekken amper of niet over de vrijlating hadden. Er wordt door de respondenten wel over de VOV gesproken, maar kwantitatief gezien worden de factoren die een invloed hebben op het beslissingsproces van de onderzoeksrechter veel minder in het licht van de VOV uitgelegd, dan in het licht van de voorlopige hechtenis.

4. CONCLUSIE

Het beslissingsproces van onderzoeksrechtters rond voorlopige hechtenis is sterk verbonden met wat de constellatie van de wet kan worden genoemd. Hoewel de WVH de ambitie had om de voorlopige hechtenis beperkt te houden (en zelfs terug te dringen) en alternatieven voor de opsluiting in een gevangenissetting voorzag, kunnen heel wat elementen ervan ingevuld worden vanuit een risicoperspectief. Door in artikel 16, §1, lid 1 WVH te bepalen dat er een volstreekte noodzakelijkheid voor de openbare ‘veiligheid’ moet zijn, is het niet onlogisch dat de voorlopige hechtenis voornamelijk wordt gebruikt om de maatschappij te beschermen. Indien de maximumstraf voor het feit vijftien jaar niet te boven gaat, bepaalt artikel 16, §1, lid 4 WVH dat er ernstige redenen moeten bestaan om te vrezen voor één van de drie gevaren. Hierdoor wordt de onderzoeksrechter ook aangezet om een prognose te maken. Ook het belang dat onderzoeksrechtters hechten aan de ernst van de feiten lijkt ingegeven door de wet. Deze geeft zelf een minimumdrempel aan en maakt een onderscheid op de grens van 15 jaar. De wetgever zegt dus zelf dat ernst een zeer belangrijk criterium is. De constellatie van de wet blijkt ook voor moeilijkheden te zorgen om de VOV toe te passen. Om te beginnen spreekt de wettekst zelf telkens over de voorlopige hechtenis wanneer de voorwaarden worden bepaald. Echter, de voorwaarden van artikel 16, §1 WVH moeten ook voorhanden zijn om een VOV te kunnen opleggen. Toch wordt er pas in artikel 35 WVH voor het eerst iets gezegd over de VOV. Een sprekend voorbeeld hiervan is dat onderzoeksrechtters de volstreekte noodzakelijkheid in het licht van de voorlopige hechtenis interpreteren (cf. *supra*). In artikel 16, §1 WVH staat dan ook letterlijk dat er volstreekte noodzakelijkheid moet zijn voor de openbare veiligheid om over te kunnen gaan tot een bevel tot aanhouding. Ook in de literatuur wordt de volstreekte noodzakelijkheid uitgelegd in het licht van de voorlopige hechtenis (VERBRUGGEN & VERSTRAETEN, 2013, 220). Toch moet ook de motivering van een VOV gebaseerd zijn op de noodzaak tot voorlopige hechtenis. In principe kan er dus ook een aanhoudingsbevel afgeleverd worden (TANGE, 2011). Daarnaast is de wet niet zo gemakkelijk uit te leggen in het licht van een VOV. Er is slechts 24 uur tijd, wat niet veel is voor de nodige informatie om over te gaan tot een VOV en het blijkt heel moeilijk om voorwaarden te bedenken die de gevaren in artikel 16, §1, lid 4 WVH kunnen reduceren. Hoewel de wetgeving tot doel heeft de voorlopige hechtenis als een uitzonderlijke maatregel voorop te stellen, zijn er veel elementen die onderzoeksrechtters in de richting van een aanhouding

drijven. Door prognoses omtrent veiligheid te laten primeren, is de wet wellicht meer een instrument om mensen aan te houden dan om vrijheidsbeneming te beperken.

De wet zelf is evenwel slechts een kader en geeft geen voldoende verklaring voor wat onderzoeksrechters beslissen. Elke onderzoeksrechter gaat immers met de wet aan de slag en construeert op die manier ook een eigen werkelijkheid en beslissingskader. Structuur en actor zijn beide belangrijk om het handelen te begrijpen en te verklaren (GIDDENS, 1999). Uit wat de onderzoeksrechters zelf over hun beslissingsproces vertellen, blijkt dat zij het in beginsel als een individuele beslissing van henzelf zien over een unieke situatie. Niettemin lijken, misschien meer nog dan in eerder onderzoek, de risico-elementen uit de wet voor hen echt wel belangrijk en lijken zij de wet ook in die zin toe te passen. Openbare veiligheid, recidive en allerhande prognoses omtrent die aspecten komen sterk op de voorgrond. Dit leidt ertoe dat de WVH in sommige gevallen wordt gebruikt als een instrument om de maatschappij in brede zin te beschermen tegen allerhande categorieën gevaarlijke mensen. De idee dat de WVH (ook) dient ter bescherming van de rechten van verdachten tegen onrechtmatige vormen van vrijheidsberoving, lijkt veel minder dominant.

Initiatieven om de toepassing van de voorlopige hechtenis te beperken, houden dan ook best rekening met wat geweten is over de wet en over de tijdsgeest en context waarin hij wordt uitgevoerd. Geen van beide lijken momenteel gunstig om zaken echt ten gronde te veranderen en de grote flux aan aanhoudingen te beperken. Misschien kan meer inzicht in de wijze van toepassing van de bestaande wet bijdragen tot debatten over hoe de wet en de toepassers wel het verschil kunnen maken.

Referenties

- ALBONETTI, C.A., HAUSER R.M., HAGAN, J. & NAGEL, I H. (1989). Criminal justice decision making as a stratification process: the role of race and stratification resources in pretrial release. *Journal of Quantitative Criminology*, 5, 57-82.
- BAUMER, E.P. (2013). Reassessing and redirecting research on race and sentencing. *Justice Quarterly*, 30(2), 231-261.
- BERGHUIS, B.C. & TIGGES, L.C.M. (m.m.v. BALKEMA, J.P.) (1981). *Voorlopige Hechtenis: Toepassing, Schorsing en Zaken met Lange Duur*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk: een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUBPRESS.
- BEYENS, K. & TOURNEL, H. (2010). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In T. DECORTE & D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco, 199-232.
- BURSENS, D. (2011). Voorlopige hechtenis (z)onder voorwaarden. In E. MAES & A. JONCKHEERE (eds.) (m.m.v. D. BURSENS, B. MINE, C. TANGE), *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven*. Gent: Academia Press, 57-72.
- BURSENS, D. (2012). De voorlopige hechtenis in België: synthese van bestaand empirisch onderzoek. *Fatik*, 133, 17-23.
- DE HERT, P. & MILLEN, J. (2007). Europese Commissie wil minder voorlopige hechtenis. Voorstel van kaderbesluit voor Europees surveillancebevel. *Juristenkrant*, 151, 6.
- DE NAUW, A. (1990). Een onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis. *Panopticon*, 206-221.
- DE NAUW, A. & VANDEBOTERMET, M. (1991). Het bevel tot aanhouding. In R. DECLERCQ & R. VERSTRAETEN (eds.), *Voorlopige hechtenis. De Wet van 20 juli 1990*. Leuven: Acco, 89-136.

- DE PAUW, W. (2009). *Justitie onder invloed: Belgen en vreemdelingen voor de correctionele rechtbank in Brussel: 28 jaar straftoemeting in drugszaken*. Brussel: VUB Press.
- DE RIDDER, S. & BEYENS, K. (2012). Incarcerated by numbers? Wat leren de cijfers ons over 'vreemdelingen' in de gevangenis? *Panopticon*, 33(4), 305-324.
- DEMUTH, S. (2003). Racial and ethnic differences in pretrial release decisions and outcomes: a comparison of Hispanic, Black, and White felony arrestees. *Criminology*, 41(3), 873-908.
- DEMUTH, S. & STEFFENSMEIER, D. (2004). The impact of gender and race-ethnicity in the pretrial release process. *Social Problems*, 51(2), 222-242.
- FEELEY, M. (2006). Origins of actuarial justice. In S. ARMSTRONG & L. McARA (eds.), *Perspectives on punishment. The contours of control*. New York: Oxford University press., 217-232
- FEELEY, M.M. & SIMON, J. (1992). The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications. *Criminology*, 30(4), 449-474.
- FRAZIER, C.E., BOCK, E.W. & HENRETTA, J.C. (1980). Pretrial release and bail decisions. *Criminology*, 18(2), 162-181.
- GARLAND, D. (2001). *The culture of control*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GIDDENS, A. (1999). *The constitution of society*. Cambridge: Polity Press.
- LIPSEY, M.W. & CULLEN, F.T. (2007). The Effectiveness of Correctional Rehabilitation: A Review of Systematic Reviews. *Law and social science*, 3, 297-320.
- KVALE, S. (2007). *Doing interviews*. Londen: SAGE Publications.
- MAES, E. & JONCKHEERE, A. (2011). Kenmerken van personen geplaatst onder aanhoudingsmandaat en/of vrij onder voorwaarden. In E. MAES & A. JONCKHEERE (eds.) (m.m.v. D. BURSENS, B. MINE, C. TANGE), *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven*. Gent: Academia Press, 35-55.
- MORTELMANS, D. (2011). *Kwalitatieve analyse met Nvivo*. Leuven: Acco.
- OOMEN, C.P.CHR.M. (1970). *Voorlopige hechtenis en vrijheidsbenemende straffen: een poenametrisch onderzoek bij enkele vermogensdelicten*. Deventer: Kluwer.
- RAES, A. (2001). De vrijheid onder voorwaarden: een alternatief voor de voorlopige hechtenis? *Orde van de dag*, 16, 29-37.
- RAES, A. & SNACKEN, S. (2004). The future of remand custody and its alternatives in Belgium. *The Howard Journal*, 43(5), 506-517.
- SNACKEN, S., RAES, A., DE BUCK, K., D'HAENENS, K. & VERHAEGHE, P. (1997). *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel en Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- SNACKEN, S., RAES, A., DELTENRE, S., VANNESTE, C. & VERHAEGHE, P. (1998-1999). *Kwalitatief onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel en Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- TANGE, C. (2011). De voorlopige hechtenis: 'minst slechte' oplossing? In E. MAES & A. JONCKHEERE (eds.) (m.m.v. D. BURSENS, B. MINE, C. TANGE), *De voorlopige hechtenis en haar alternatieven*. Gent: Academia Press, 73-104.
- TRAEST, P. (2012). De Salduz-wet. In G. VERMEULEN & L. PAUWELS (eds.), *Update in de criminologie VI: actuele ontwikkelingen inzake EU-strafrecht, veiligheid & preventie, politie, strafprocedure, prostitutie en mensenhandel, drugsbeleid en penologie*. Antwerpen: Maklu, 179-192.
- VAN CAUWENBERGHE, K. (2008). Voorlopige hechtenis oorzaak van de barst in de muur? In K. VAN CAUWENBERGHE (ed.), *De hervormingen bij politie en justitie: in gespreide dagorde*. Mechelen: Kluwer, 93-102.

- VAN CAUWENBERGHE, K. (2011). De 'Salduszwet': oplossing van het probleem, of nieuwe hindernissen? In M. BOCKSTAELE, E. DEVROE & P. PONSAERS (eds.), *Salduz-Bijstand van advocaten bij verhoren*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu, 119-127.
- VAN SWAANINGEN, R. (1999a). Sociale reacties en criminele politiek. In E. LISSENBERG, S. VAN RULLER & R. VAN SWAANINGEN (eds.), *Tegen de regels III. Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri, 54- 70.
- VAN SWAANINGEN, R. (1999b). Kritische criminologie. In E. LISSENBERG, S. VAN RULLER & R. VAN SWAANINGEN (eds.), *Tegen de regels III. Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri, 196-221.
- VANNESTE, C., DAENINCK, P., JONCKHEERE, A., DELTENRE, S. & MAES, E. (2004-2005). *Onderzoek inzake de voorlopige hechtenis. Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- VERBRUGGEN, F. & VERSTRAETEN, R. (2013). *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*. Antwerpen: Maklu.
- VERSTRAETEN, R. (2012). *Handboek strafvordering*. Antwerpen: Maklu.
- Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990.
- Wet 13 augustus 2011 tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hen te worden bijgestaan, *BS* 5 september 2011.
- WOOLDREDGE, J. (2012). Distinguishing Race Effects on Pre-trial Release and Sentencing Decisions. *Justice Quarterly*, 29(1), 41-75.